

วารสารอาหารและยา
ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 (2565): มกราคม - เมษายน
<https://he01.tci-thaijo.org/index.php/fdajournal/index>

THAI FOOD AND DRUG JOURNAL
Vol. 29 No. 1 (2022): January - April

ความคิดเห็นของบุคลากรด้านสาธารณสุขและประชาชนต่อการให้บริการขายยาออนไลน์ของร้านขายยาไทยในยุควิถีใหม่

อรัญญา เทพพิทักษ์¹

¹กองยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา นนทบุรี

ที่อยู่ติดต่อ: อรัญญา เทพพิทักษ์ กองยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ถนนติวานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
aranyat@fda.moph.go.th

Perceptions of Healthcare Professionals and People on Online Pharmacy Services of Thai Community Pharmacies in New Normal Lifestyle

Aranya Theppithuk¹

¹Bureau of Drug, Food and Drug Administration, Nonthaburi, Thailand

Contact address: Aranya Theppithuk, Bureau of Drug, Food and Drug Administration, Tiwanon Road, Mueang District, Nonthaburi, Thailand, 11000, aranyat@fda.moph.go.th

Received: 19 September 2021, Revised: 12 November 2021, Accepted: 12 November 2021

Abstract

Background: The behaviour of consumers seems to be changed as a result of the pandemic of the COVID-19 that has spread across Thailand since the beginning of 2020, it was found that the number of consumers who bought products including pharmaceutical products through online platforms increasingly. However, the Thai law do not allow online medicine sale while some countries such as the United States, United Kingdom, and Canada permit online pharmacies as under certain conditions or has specific laws and regulation for medicine distribution. Therefore, whether the Thai law and regulation is to be revised in accordance with the new normal lifestyle era, both positive and negative impacts must be study to establish preventive measures to solve the problems.

Objective: To explore the opinions and perspectives of healthcare professionals and people on the health services of pharmacies in the form of providing online medicine sale services.

Research Method: This study was a survey research by using Google Form questionnaire via a target group of healthcare professionals and people. The survey period was 8 days, used convenient randomised sampling of 400 samples with a confidence level of 95%, of which 711 samples were collected.

Results: The results were summarised as follows: the first part, general information, there were 711 survey respondents, 27.43% male, 69.76% female, 2.81% unspecified, mostly in the age range of 30-50 years, 61.32%. at the bachelor's degree level, 60.76%. The second part was general knowledge survey about drug sales laws, of which 84.39% knew that selling drugs must be licensed. There was a pharmacist on duty to control the selling drugs. The online pharmacies were not allowed. The third part was a survey to study the general behaviour of shopping via online platforms. It was found that 75.53% of people used to buy products and 22.22% used to buy medicines. The age range of 30-40 years was the most buyers, which was 80.45%. When sorting out the popularity of the platform, it was found that Shopee was the most at 63.99%. The factor which most people considered before making a decision to purchase a product/service was the price factor accounted for 81.15%. The last part was a study of opinions on the amendment of the law, it found that 68.35% agreed with. The most chosen positive impact was the cost savings and travel time. Most selective negative impact was to increase the risk of drug abuse. The most necessary measures of laws and regulations on online pharmacies was to prepare the list of medicines that were prohibited selling.

Conclusion: Most respondents as a pharmacist and people, two third of survey respondents agreed to allow the sale of pharmaceutical products through online platforms. This study suggests such as organising an audit system, also verifying the identity and duties of a pharmacist. Classification of drugs that could be sale or the platform used should be specifically designed.

Keywords: pharmacy, online pharmacy, pharmacist, impact, control the selling drugs

บทคัดย่อ

ความสำคัญ: ด้วยพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไป อันเป็นผลสืบเนื่องจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เข้ามาประเทศไทยตั้งแต่ต้นปี 2563 พบผู้บริโภคนิยมซื้อสินค้ารวมไปถึงผลิตภัณฑ์ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้น แต่กฎหมายไทยไม่อนุญาตให้ขายยาออนไลน์ ขณะที่กฎหมายบางประเทศเช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร แคนาดา อนุญาตร้านขายยาออนไลน์ได้ ภายใต้เงื่อนไขหรือมีกฎหมายเฉพาะควบคุม กำกับ การกระจายยา ดังนั้นหากจะปรับแก้กฎหมายให้สอดคล้องกับยุควิถีชีวิตใหม่ จึงต้องศึกษาผลกระทบทั้งด้านบวก และลบ เพื่อจัดทำมาตรการป้องกันแก้ไขปัญหา

วัตถุประสงค์: เพื่อสำรวจความคิดเห็นและมุมมองของบุคลากรทางด้านสาธารณสุขและประชาชนทั่วไป ที่มีต่อการให้บริการด้านสุขภาพของร้านขายยาในรูปแบบการให้บริการและขายยาผ่านแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์

วิธีการวิจัย: เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) โดยใช้แบบสอบถาม Google Form กลุ่มเป้าหมาย บุคลากรด้านสาธารณสุข และประชาชน เวลาสำรวจ 8 วัน ใช้สุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก จำนวน 400 ตัวอย่าง ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 95% โดยเก็บตัวอย่างได้ 711 ตัวอย่าง

ผลการศึกษา: สรุปดังนี้ **ส่วนที่ 1** ข้อมูลทั่วไป มีผู้ตอบแบบสำรวจ 711 คน เป็นเพศชาย ร้อยละ 27.43 เพศหญิง ร้อยละ 69.76 ไม่ระบุเพศ ร้อยละ 2.81 อยู่ในช่วงอายุ 30-50 ปี ร้อยละ 61.32 ศึกษาในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 60.76 **ส่วนที่ 2** การสำรวจความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบัน ซึ่งร้อยละ 84.39 ทราบว่าการขายยาแผนปัจจุบันต้องได้รับใบอนุญาตฯ มีเภสัชกรอยู่ปฏิบัติหน้าที่ และปัจจุบันไม่อนุญาตให้

ขายยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ส่วนที่ 3 พฤติกรรมทั่วไปในการเลือกซื้อสินค้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ พบมีผู้เคยซื้อสินค้าร้อยละ 75.53 และเคยซื้อยาร้อยละ 22.22 โดยช่วงอายุ 30-40 ปีซื้อมากที่สุด ร้อยละ 80.45 เมื่อเรียงลำดับความนิยมแพลตฟอร์มพบว่าเป็น Shopee มากที่สุด ร้อยละ 63.99 ซึ่งปัจจัยที่คนส่วนใหญ่ คำนึงถึงก่อนการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า/บริการ คือ ปัจจัยด้านราคา ร้อยละ 81.15 ส่วนที่ 4 ความคิดเห็น ในการปรับแก้ไขกฎหมาย พบว่า ร้อยละ 68.35 เห็นด้วย โดยผลกระทบด้านบวกที่เลือกมากที่สุดคือการประหยัด ค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทาง ส่วนผลกระทบด้านลบที่เลือกมากที่สุด คือการเพิ่มความเสี่ยงต่อการนำยา ไปใช้ในทางที่ผิด ส่วนเงื่อนไขที่จำเป็นมากที่สุดในการควบคุม กำกับ คือการกำหนดกรอบรายการยาที่ไม่อนุญาต ให้ขาย

สรุป: ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่เป็นเภสัชกรและประชาชน โดยกลุ่มตัวอย่าง 2 ใน 3 เห็นด้วยกับการ อนุญาตให้ขายยาผ่านแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์ โดยมีข้อเสนอแนะ เช่น การจัดระบบตรวจสอบ ยืนยันตัวตน และการปฏิบัติหน้าที่ของเภสัชกร การจัดประเภทรายการยาที่ขายได้ หรือแพลตฟอร์มที่ใช้ควรออกแบบ เฉพาะเจาะจง

คำสำคัญ: ร้านขายยา ขายยาออนไลน์ เภสัชกร ผลกระทบ การควบคุมกำกับ

บทนำ

ด้วยพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปใน ปัจจุบัน อันเป็นผลสืบเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เข้ามาสู่ประเทศไทย ตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ. 2563 จนถึงปัจจุบัน¹ การสั่งซื้อ สินค้าและบริการผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ หรืออีคอมเมิร์ซ ซึ่งเป็นระบบบริการที่ตอบโจทย์ พฤติกรรมผู้บริโภค เนื่องด้วยความสะดวกสบาย ไม่ต้องเดินทาง ลดการพบปะกันระหว่างผู้คน หลีกเลี่ยง การใกล้ชิดกับบุคคลอื่นซึ่งไม่สามารถคาดเดาได้ว่าเป็นผู้ที่กระจายเชื้อไวรัสโควิด-19 ให้กับเราหรือไม่ จากผลสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทาง อิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ที่ได้จัดทำการศึกษาสำรวจมูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ในประเทศไทยปี 2562 พบว่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สะท้อนปัจจัยหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง วิกฤตโควิด-19 ที่วิถีความปรกติใหม่หรือ new normal ที่ผลักดันให้คนต้องพึ่งเทคโนโลยีมากกว่าเดิมเพื่อลด การพบปะกัน ส่งผลให้เกิดการทำธุรกรรมทางออนไลน์ มากขึ้น² การซื้อขายออนไลน์จึงเป็นการลดโอกาสเสี่ยง ของการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย โดยสินค้าและบริการมีให้เลือกมากมายและหลากหลาย

ตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งรวมไปถึงผลิตภัณฑ์ ยาด้วย

การที่ผู้บริโภคสั่งซื้อยามาใช้เองจาก แหล่งขายในสื่อออนไลน์ที่ไม่สามารถทราบที่ตั้ง เป็นหลักแหล่งของสถานที่ขายยาและไม่น่าเชื่อถือ ที่แฝงอยู่ตามแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก กลุ่ม ตลาดออนไลน์หรือ อี-มาร์เก็ตเพลส หรือแอปพลิเคชัน ต่าง ๆ นั้น จากงานศึกษาวิจัยของประกาย หมายมั่น พบว่าในเว็บไซต์ขายสินค้ามีการโฆษณาขายยาเป็น สินค้าเพื่อจำหน่าย ถึงแม้ว่าเว็บไซต์จะมีการกำหนด นโยบายและข้อกำหนดในการแสดงรายการสินค้า ที่ห้ามขายยาหรือสินค้าที่ผิดกฎหมาย โดยการศึกษา พบทั้งการขายยาที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนตำรับ การขาย ยาแผนปัจจุบัน ทั้งยาควบคุมพิเศษ ยาอันตราย ยาที่ไม่ใช่ยาอันตรายและยาควบคุมพิเศษ โดยรายการ ยาที่ขายที่มีผลกระทบต่อระบบสุขภาพอย่างมาก คือ กลุ่มยาปฏิชีวนะ เนื่องจากทำให้เกิดการใช้ยา ไม่สมเหตุผลและปัญหาเชื้อดื้อยา จัดเป็นความเสี่ยง ต่อการเกิดอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนเป็น อย่างยิ่ง เพราะอาจได้รับยาที่ไม่ถูกต้องกับโรค กับคน ทำให้เสียโอกาสในการรับการรักษาที่ถูกต้องตาม

หลักวิชาการ หรืออาจได้รับอันตรายจากการบริโภค ยาปลอมหรือยาที่ไม่ได้คุณภาพมาตรฐาน³

จากข้อมูลของศูนย์จัดการเรื่องร้องเรียนและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ (ศรป.) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2563 - 30 เมษายน 2564 อย. ได้สั่งระงับโฆษณาขายยาและดำเนินคดีกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการโฆษณาขายยาฝ่าฝืนมาตรา 88 (6) และมาตรา 88 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 จำนวน 226 คดี เฉลี่ยเดือนละ 15.07 เรื่อง ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 101.89 เมื่อเทียบกับช่วงก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2562 - 31 มกราคม 2563 ที่มี 30 คดี เฉลี่ยเดือนละ 7.5 เรื่อง ช่องทางที่พบการโฆษณาขายยาทางสื่อออนไลน์ และแพลตฟอร์มอีมาร์เก็ตเพลสที่ผิดกฎหมายสูงสุด 5 อันดับแรกคือ Shopee 70 รายการ LAZADA 68 รายการ เฟซบุ๊ก 46 รายการ เว็บไซต์ทั่วไป 18 รายการ และ Instagram 5 รายการ⁴ ยาที่ได้รับเรื่องร้องเรียนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประเภทยาอันตราย ซึ่งการควบคุมตามกฎหมายว่าด้วยยาของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น สถานที่ขายยาต้องได้รับใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบัน และต้องควบคุมการส่งมอบยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ โดยเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการ ณ สถานที่ขายยาแผนปัจจุบันเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ขายยาทางสื่อออนไลน์หรือแพลตฟอร์มอีมาร์เก็ตเพลส เว้นแต่ยาสามัญประจำบ้านที่ได้รับอนุญาตโฆษณาขายยาทางสื่ออินเทอร์เน็ตเท่านั้นจึงจะสามารถขายออนไลน์ได้⁵⁻⁶ ในขณะที่ต่างประเทศบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร แคนาดา มีการออกกฎหมายอนุญาตร้านขายยาออนไลน์ (online pharmacy) ได้ ทำให้ประชาชนสามารถซื้อยาออนไลน์จากแหล่งที่ถูกกฎหมายภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด หรือภายใต้กฎหมายเฉพาะเพื่อควบคุม กำกับ การกระจายยาที่เป็นกลุ่มสารควบคุม (controlled substance) โดยมีสมาคมวิชาชีพเภสัชกรรมแห่งชาติ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับร้านขายยา เภสัชกร ทำหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้อง

ของร้านขายยาออนไลน์ โดยร้านขายยาออนไลน์ที่ผ่านการรับรองโดยหน่วยงานรัฐจะมีการแสดงสัญลักษณ์หรือโลโก้รับรอง (regulatory logos) บนหน้าเว็บไซต์ปรากฏให้ประชาชนทราบ ทั้งนี้ บนหน้าเว็บไซต์ที่ผ่านการรับรองร้านขายยาออนไลน์ จะถูกกำหนดให้ต้องแสดง ชื่อเจ้าของหรือผู้รับอนุญาต ชื่อผู้จัดการ สถานที่ตั้งของร้าน ที่อยู่ และช่องทางการติดต่อ รวมถึงหมายเลขโทรศัพท์ที่ติดต่อได้ และยังคงกำหนดไปถึงการควบคุมเกี่ยวกับยา การระบุถึงข้อมูลที่เป็นคำเตือนของยา (caution) ข้อห้ามในการใช้ยา (contraindication) คำเตือนเกี่ยวกับอันตรกิริยา (interactions) การระบุได้ถึงตัวตนกับการควบคุมจำนวนที่สามารถสั่งซื้อได้⁷⁻⁸

ถึงแม้ว่าการอนุญาตขายยาออนไลน์ จะทำให้ผู้บริโภคได้เพิ่มทางเลือกในการเข้าถึงบริการจากแหล่งขายยาที่มั่นใจได้ถึงความปลอดภัยในการใช้ยา การได้รับคำแนะนำในการรักษา ที่ถูกต้องเหมาะสมจากเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการในร้านขายยาลดความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน ลดความเสี่ยงจากการได้รับยาที่ไม่ได้คุณภาพหรือไม่ปลอดภัย จากแหล่งขายออนไลน์ที่ผิดกฎหมาย และเป็นการส่งเสริมภาคธุรกิจที่สอดคล้องกับสภาพตลาดหรือความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันหากมาตรการควบคุม กำกับ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาในเชิงระบบไม่เหมาะสมกับสภาวะการณ์ที่พบ อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง ทั้งเรื่องความปลอดภัยด้านสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้ ดังนั้นสิ่งที่หน่วยงานภาครัฐควรดำเนินการควบคู่กันคือ การทำหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัยจากการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่มีการซื้อขายทางตลาดออนไลน์ด้วย ดังนั้นการศึกษาวิจัยในเชิงการสำรวจความคิดเห็นของบุคลากรทางด้านสาธารณสุขและประชาชนทั่วไปที่มีต่อการอนุญาตให้ร้านขายยาสามารถให้บริการขายยาออนไลน์ได้ จึงมีความจำเป็นเพราะจะช่วยให้มีข้อมูลในการควบคุม กำกับ ดูแล การขายยาแผนปัจจุบันให้สอดคล้องกับยุควิถีชีวิตใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจความคิดเห็นและมุมมองของบุคลากรทางด้านสาธารณสุขและประชาชนทั่วไปที่มีต่อการให้บริการด้านสุขภาพของร้านขายยาแผนปัจจุบันในรูปแบบการให้บริการและขายยาผ่านแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์

ระเบียบวิธีการวิจัย

วิธีการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (survey research)

กลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (convenience sampling) โดยส่งแบบสอบถามในรูปแบบ Google Form ไปยังกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ประกอบการวิชาชีพด้านสาธารณสุข ได้แก่ แพทย์ เภสัชกร ทันตแพทย์ พยาบาลวิชาชีพ นักวิชาการสาธารณสุข และกลุ่มประชาชนทั่วไป โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง จากการใช้ตารางสูตรสำเร็จรูปของ Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 5%⁹ เก็บตัวอย่างได้ทั้งสิ้น 711 ตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้

ใช้แบบสอบถามในรูปแบบ Google Form โดยแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ ช่วงอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่ง/อาชีพ ส่วนที่ 2 ความรู้ทั่วไปของผู้ตอบในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบัน มีคำตอบให้เลือก 2 ทางเลือกคือ ใช่ และไม่ใช่ ส่วนที่ 3 พฤติกรรมทั่วไปในการเลือกซื้อสินค้าผ่านระบบบริการแพลตฟอร์มออนไลน์ ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นต่อการให้บริการร้านขายยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์หากร้านขายยาสามารถให้บริการขายยาออนไลน์ได้ จะส่งผลกระทบต่อด้านบวกและด้านลบต่อระบบสุขภาพของประเทศไทย และการกำหนดหลักเกณฑ์ หรือเงื่อนไขเพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพของไทย

มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด รวมไปถึงการเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อการปรับแก้ไขกฎหมายให้ร้านขายยาสามารถให้บริการขายยาออนไลน์ได้ มีคำตอบเป็นแบบมาตราวัดประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert rating scale) 5 ระดับคือ ระดับ 1 น้อยที่สุด ระดับ 2 น้อย ระดับ 3 ปานกลาง ระดับ 4 มาก และระดับ 5 มากที่สุด¹⁰ และส่วนที่ 5 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ให้คำแนะนำและพิจารณาความครอบคลุมประเด็นข้อคำถาม และได้ปรับแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนการสำรวจ

การรวบรวมข้อมูล

ส่งแบบสอบถามความคิดเห็นซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเองเป็น google form ส่งผ่านไลน์ที่เป็นเครือข่ายในการทำงาน กลุ่มเครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค กลุ่มชมรมเภสัชสาธารณสุข กลุ่มเครือข่ายจัดการโฆษณาที่มีบุคลากรหลากหลายอาชีพทั้งทางด้านสาธารณสุข และกลุ่มประชาชนทั่วไป ใช้ระยะเวลาดำเนินการสำรวจความคิดเห็น ระหว่างวันที่ 17-24 กรกฎาคม 2564 รวม 8 วัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณรายงานโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ และร้อยละ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพรายงานโดยใช้วิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) โดยผู้วิจัย

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไป

คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 711 คน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 69.76 เมื่อแบ่งตามช่วงอายุของผู้ตอบแบบเรียงลำดับจากมากไปน้อยคือ ช่วงอายุ 30-40 ปี ร้อยละ 30.94 ช่วงอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 30.38 ช่วงอายุ 51-60 ปี ร้อยละ 19.27 ช่วงอายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 13.92

และช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 5.49 ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดคือปริญญาตรี ร้อยละ 60.76 รองลงมาปริญญาโท ร้อยละ 28.69 ต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 6.05 และปริญญาเอก ร้อยละ 4.50 โดยบุคคลที่ตอบส่วนใหญ่เป็นบุคลากรทางด้านสาธารณสุข ร้อยละ 69.06 และประชาชนทั่วไป ร้อยละ 30.94 ซึ่งในกลุ่มตำแหน่ง/อาชีพในกลุ่มบุคลากรด้านสาธารณสุข เป็นเภสัชกร ร้อยละ 60.90 นักวิชาการสาธารณสุข ร้อยละ 2.81 ทันตแพทย์ ร้อยละ 2.11 พยาบาลวิชาชีพ ร้อยละ 1.83 และแพทย์ ร้อยละ 1.41 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (n=711)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	195	27.43
หญิง	496	69.76
ไม่ระบุ	20	2.81
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	99	13.92
31 - 40 ปี	220	30.94
41 - 50 ปี	216	30.38
51 - 60 ปี	137	19.27
60 ปีขึ้นไป	39	5.49
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	43	6.05
ปริญญาตรี	432	60.76
ปริญญาโท	204	28.69
ปริญญาเอก	32	4.5
กลุ่มบุคคล		
เภสัชกร	433	60.90
นักวิชาการสาธารณสุข	20	2.81
ทันตแพทย์	15	2.11
พยาบาลวิชาชีพ	13	1.83
แพทย์	10	1.41
ประชาชน	220	30.94
รวม	711	100.00

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบัน

จากการสอบถามความรู้ทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง 3 ประเด็น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบันที่ถูกต้อง โดยสามารถเลือกคำตอบที่ถูกต้องทั้งสามคำถาม จำนวน 600 คน คิดเป็นร้อยละ 84.39 เมื่อจำแนกประเด็นความรู้พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 98.72 มีความรู้ที่ถูกต้องมากที่สุดในการขายยาอันตรายและยาควบคุมพิเศษของร้านขายยาแผนปัจจุบันที่กฎหมายกำหนดให้เภสัชกรต้องมีหน้าที่ปฏิบัติในการควบคุมการส่งมอบยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ หรือยาตามใบสั่งยาของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบัน หรือผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ รองลงมาได้แก่ การขายยาแผนปัจจุบันที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้าน จะต้องได้รับใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบัน โดยมีสถานที่ขายยาและมีเภสัชกรอยู่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด และปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่อนุญาตให้ร้านขายยาสามารถขายยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้

และเมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างเฉพาะที่เป็นประชาชนทั่วไปพบว่ามีความรู้ทั่วไปที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบันโดยตอบคำถามถูกต้องทั้งสามคำถามมีจำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 79.55 ทั้งนี้เมื่อจำแนกรายข้อคำถามพบว่ามีความรู้ทั่วไปน้อยที่สุดในประเด็นเรื่องปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่อนุญาตให้ร้านขายยาสามารถขายยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้ โดยมีความรู้ ร้อยละ 84.09 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดและกลุ่มตัวอย่างเฉพาะประชาชนที่มีความรู้ทั่วไป ที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบันจำแนกตามประเด็นความรู้ (n=711 และ 220)

ประเด็นความรู้	กลุ่มตัวอย่างภาพทั้งหมด			กลุ่มตัวอย่างเฉพาะประชาชน		
	ใช่	ไม่ใช่	สรุปถูกต้อง	ใช่	ไม่ใช่	สรุปถูกต้อง
1. การขายยาแผนปัจจุบันที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้าน จะต้องได้รับใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบัน โดยมีสถานที่ขายยาและมีเภสัชกรอยู่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด	681 (95.78)	40 (4.22)	681 (95.78)	213 (96.82)	7 (3.18)	213 (96.82)
2. การขายยาอันตรายและยาควบคุมพิเศษของร้านขายยาแผนปัจจุบันที่กฎหมายกำหนดให้เภสัชกรต้องมีหน้าที่ปฏิบัติในการควบคุมการส่งมอบยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ หรือยาตามใบสั่งยาของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบัน หรือผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์	702 (98.72)	9 (1.27)	702 (98.72)	214 (97.27)	6 (2.73)	214 (97.27)
3. ปัจจุบันตามกฎหมายว่าด้วยยา อนุญาตให้ร้านขายยาสามารถขายยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้	76 (10.69)	635 (89.31)	635 (89.31)	35 (15.91)	185 (84.09)	185 (84.09)
รวม			2,018 (94.61)			612 (92.72)

3. พฤติกรรมทั่วไปในการเลือกซื้อสินค้าผ่านระบบบริการแพลตฟอร์มออนไลน์

ผลสำรวจพฤติกรรมทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่องเกี่ยวกับการเลือกซื้อสินค้าต่าง ๆ ผ่านระบบบริการแพลตฟอร์มออนไลน์ พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 75.53 เคยซื้อ โดยซื้อจาก Shopee ร้อยละ 84.73 Lazada ร้อยละ 77.65 Facebook ร้อยละ 62.94 Line ร้อยละ 50.47 และ Application อื่น ๆ ร้อยละ 37.99 โดยเคยซื้อสินค้าหรือบริการผ่าน 2 แพลตฟอร์มขึ้นไป ร้อยละ 87.34 แพลตฟอร์มเดียว ร้อยละ 10.05 และไม่ระบุ ร้อยละ 2.61

ปัจจัยที่กลุ่มตัวอย่างคำนึงถึงก่อนการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า/บริการผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ คำนึงถึงปัจจัยด้านราคาสินค้า/บริการ ร้อยละ 81.15 ความน่าเชื่อถือของร้านค้าออนไลน์ หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ ร้อยละ 69.20 ความสะดวกสบายในการเลือกซื้อ ร้อยละ 66.38 คุณภาพและความปลอดภัยของสินค้า/บริการ ร้อยละ 63.85 ระยะเวลาจัดส่งสินค้ารวดเร็ว ทันความต้องการใช้ ร้อยละ 49.37 และการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 24.75

สถานการณ์การสั่งซื้อมาผ่านระบบแพลตฟอร์มออนไลน์ หรือทางแอปพลิเคชันต่าง ๆ พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจฯ ไม่เคยซื้อยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ร้อยละ 77.78 และเคยสั่งซื้อ ร้อยละ 22.22 ซึ่งในกลุ่มที่เคยซื้อยาเมื่อวัดจากค่าร้อยละของแต่ละกลุ่มบุคคลที่ตอบแบบสำรวจ พบว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มทันตแพทย์ รองลงมาคือนักวิชาการสาธารณสุข ประชาชน เภสัชกร พยาบาล โดยแพทย์ไม่เคยซื้อยาดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างตามกลุ่มตำแหน่งหรืออาชีพที่เคยสั่งซื้อมาผ่านระบบบริการแพลตฟอร์มออนไลน์

กลุ่มบุคคล	จำนวน (คน)	เคยซื้อ (คน)	ร้อยละ
เภสัชกร	433	89	20.55
นักวิชาการสาธารณสุข	20	6	30.00
พยาบาล	13	1	7.69
ทันตแพทย์	15	7	46.67
แพทย์	10	0	0.00
ประชาชน	220	55	25.00
รวม	711	158	22.22

หมายเหตุ: คำนวณร้อยละโดยใช้จำนวนฐานของแต่ละกลุ่มบุคคล

4. ความคิดเห็นต่อการให้บริการร้านขายยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์

การสำรวจผลกระทบด้านบวกที่มีผู้เลือกมากที่สุด คือการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทาง รองลงมาคือการทำให้อาสาสมัครเข้าถึงยาได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น ผลต่อการลดความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เพิ่มทางเลือกของประชาชนในการดูแลสุขภาพ ลดความเสี่ยงต่อการได้รับยาปลอม/ ยาไม่มีคุณภาพ จากแหล่งที่ไม่ปลอดภัย ไม่น่าเชื่อถือ โดยผลกระทบด้านบวกที่ผู้ตอบแบบสำรวจความคิดเห็นฯ ส่วนใหญ่เลือกน้อยที่สุด คือการที่ผู้ลักลอบขายยาออนไลน์ที่ผิดกฎหมายลดจำนวนลง

ผลกระทบด้านลบที่กลุ่มตัวอย่างเลือกมากที่สุด คือ การเพิ่มความเสี่ยงต่อการนำไปใช้ในทางที่ผิด รองลงมาคือเกิดการใช้ยาที่พร่ำเพรื่อเกินความจำเป็น เกิดปัญหาการใช้ยาที่ไม่สมเหตุผล ผู้ป่วยเลือกซื้อยารับประทานเองโดยไม่ไปพบแพทย์ ทำให้โรคลุกลาม ผู้บริโภคได้รับอันตรายจากการใช้ยา โดยผลกระทบด้านลบที่ผู้ตอบแบบสำรวจความคิดเห็นฯ เลือกน้อยที่สุด คือการเกิดผลกระทบต่อการเกิดเชื้อดื้อยา

ส่วนระดับความจำเป็นของหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไข เพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพของไทย พบว่า ระดับที่มากที่สุดคือการกำหนดกรอบรายการยาที่ไม่อนุญาตให้บริการขายยาออนไลน์ได้ รองลงมาคือ การกำหนดให้มีระบบเทคโนโลยีที่เภสัชกรสามารถใช้สื่อสารหรือให้คำแนะนำในการใช้ยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้ การเพิ่มบริการขายยาออนไลน์ ต้องได้รับอนุมัติหรืออนุญาตจาก อย. หรือ สสจ. การกำหนดให้มีระบบตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเภสัชกรได้ตลอดเวลาที่ให้บริการขายยาออนไลน์ เป็นร้านขายยาที่มีเภสัชกรอยู่ปฏิบัติหน้าที่เต็มเวลาและผ่านการรับรองร้านยาคุณภาพ เป็นร้านขายยาที่ได้รับอนุญาตขายยาแผนปัจจุบันและผ่านเกณฑ์มาตรฐาน GPP เป็นร้านขายยาที่ไม่เคยมีประวัติเป็นผู้กระทำผิดตามกฎหมายว่าด้วยยา การกำหนดเวลาให้บริการขายยาออนไลน์ได้เฉพาะช่วงเวลาทำการตามใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบันโดยหลักเกณฑ์ เงื่อนไข เพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพของไทยที่น้อยที่สุด คือการกำหนดขอบเขตพื้นที่การให้บริการขายยาออนไลน์เฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในรัศมีการเดินทางไม่เกิน 10 กิโลเมตร เพื่อรักษาคุณภาพของยาในระหว่างการขนส่ง ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อผลกระทบต่อระบบสุขภาพ และหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพของประเทศไทย กรณีให้ร้านขายยาบริการขายยาออนไลน์ได้

ประเด็น	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)	ค่าเฉลี่ย
ผลกระทบต่อระบบสุขภาพด้านบวก						
1. ผลต่อการลดความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19	240	253	143	56	19	3.899
2. ทำให้อาสาสมัครเข้าถึงยาได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น	255	319	96	26	15	4.087
3. ลดความเสี่ยงต่อการได้รับยาปลอม/ ยาไม่มีคุณภาพ จากแหล่งที่ไม่ปลอดภัย ไม่น่าเชื่อถือ	170	161	139	145	96	3.231
4. ประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทาง	280	267	119	35	10	4.086
5. เพิ่มทางเลือกของประชาชนในการดูแลสุขภาพ	233	295	125	43	15	3.968
6. ผู้ลักลอบขายยาออนไลน์ที่ผิดกฎหมายลดจำนวนลง	136	136	143	154	142	2.958

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ประเด็น	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)	ค่าเฉลี่ย
ผลกระทบต่อระบบสุขภาพด้านลบ						
1. เกิดผลกระทบต่อการใช้ยาที่ไม่สมเหตุผล	252	229	171	48	11	3.932
2. เกิดปัญหาการใช้ยาที่ไม่สมเหตุผล	321	226	122	36	6	4.153
3. เกิดการใช้ยาที่พร่ำเพรื่อ เกินความจำเป็น	322	238	111	35	5	4.177
4. เพิ่มความเสี่ยงต่อการนำไปใช้ในทางที่ผิด	357	221	92	34	7	4.248
5. ผู้บริโภคได้รับอันตรายจากการใช้ยา	267	230	150	56	8	3.973
6. ผู้ป่วยเลือกซื้อยารับประทานเองโดยไม่ไปพบแพทย์ ทำให้โรคลุกลาม	318	228	110	47	8	4.127
หลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขเพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพ						
1. เป็นร้านขายยาที่ได้รับอนุญาตขายยาแผนปัจจุบันและผ่านเกณฑ์มาตรฐาน GPP	440	193	54	9	15	4.454
2. เป็นร้านขายยาที่มีเภสัชกรอยู่ปฏิบัติงานที่เต็มเวลาและผ่านการรับรองร้านยาคุณภาพ	445	163	73	13	17	4.415
3. เป็นร้านขายยาที่ไม่เคยมีประวัติเป็นผู้กระทำผิดตามกฎหมายว่าด้วยยา	432	184	70	9	16	4.416
4. การเพิ่มบริการขายยาออนไลน์ ต้องได้รับอนุมัติหรืออนุญาตจาก อย. หรือ สสจ.	478	155	42	17	19	4.485
5. การกำหนดเวลาให้บริการขายยาออนไลน์ได้เฉพาะช่วงเวลาทำการตามใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบัน	343	162	97	55	54	3.963
6. การกำหนดขอบเขตพื้นที่การให้บริการขายยาออนไลน์ เฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในรัศมีการเดินทางไม่เกิน 10 กิโลเมตร เพื่อรักษาคุณภาพของยาในระหว่างการขนส่ง	275	185	141	52	58	3.797
7. การกำหนดกรอบรายการยาที่ไม่อนุญาตให้บริการขายยาออนไลน์ได้ เช่น กลุ่มวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ยาเสพติดให้โทษ ยาควบคุมพิเศษ หรือ ยาอันตรายบางประเภท	513	136	35	8	19	4.570
8. การกำหนดให้มีระบบตรวจสอบการปฏิบัติงานที่ของเภสัชกรได้ตลอดเวลาที่ให้บริการขายยาออนไลน์	459	182	45	8	17	4.488
9. การกำหนดให้มีระบบเทคโนโลยี ที่เภสัชกรสามารถใช้สื่อสารหรือให้คำแนะนำในการใช้ยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้	500	157	35	5	14	4.581

หากมีการปรับแก้ไขกฎหมายให้ร้านขายยาสามารถให้บริการขายยาออนไลน์ได้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 68.35 เลือกคำตอบว่าเห็นชอบ แต่ต้องจัดให้มีระบบตรวจสอบ ควบคุมกำกับ เพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพ และมีผู้เลือกคำตอบว่า ไม่เห็นชอบ เพราะโอกาสที่เกิดผลกระทบเชิงลบต่อสุขภาพมีมากกว่าประโยชน์

ที่ประชาชนจะได้รับ ร้อยละ 31.65 และเมื่อจำแนกตามกลุ่มตำแหน่งหรืออาชีพ พบว่าส่วนใหญ่กลุ่มที่เห็นชอบคือ ทันตแพทย์ ร้อยละ 80 รองลงมาคือประชาชนทั่วไป ร้อยละ 74.09 เภสัชกร ร้อยละ 66.05 นักวิชาการสาธารณสุข ร้อยละ 65 แพทย์ ร้อยละ 60 และพยาบาล ร้อยละ 46.15 ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละกลุ่มตัวอย่างต่อการปรับแก้ไขกฎหมายให้ร้านขายยาสามารถบริการขายยาออนไลน์ จำแนกตามกลุ่มตำแหน่งหรืออาชีพ

กลุ่มบุคคล	จำนวน	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
เภสัชกร	433	286 (66.05)	147 (33.95)
นักวิชาการสาธารณสุข	20	13 (65.00)	7 (35.00)
พยาบาล	13	6 (46.15)	7 (53.85)
ทันตแพทย์	15	12 (80.00)	3 (20.00)
แพทย์	10	6 (60.00)	4 (40.00)
ประชาชน	220	163 (74.09)	57 (25.91)
รวม	711	486 (68.35)	225 (31.65)

5. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการรวบรวมข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการขายยาออนไลน์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ยากในสถานการณ์ปัจจุบัน แต่หากจะปรับแก้กฎหมายให้ขายได้ต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การปฏิบัติหน้าที่ของเภสัชกร โดยเห็นว่าต้องคงไว้ซึ่งมาตรฐานวิชาชีพของเภสัชกร โดยมีระบบการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเภสัชกรได้ตลอดเวลา ระหว่างการขายยาออนไลน์ที่ง่าย สะดวก สามารถยืนยันตัวตนได้ตลอดเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่ (realtime) เพื่อให้การบริหารด้านเภสัชกรรม ลดความเสี่ยงในการลักลอบขายยาออนไลน์ที่ผิดกฎหมาย การจัดประเภทรายการยาบางชนิดที่สามารถให้บริการขายออนไลน์ได้ และควบคุมรายการยาที่มีความเสี่ยงที่อาจนำไปใช้ผิดประเภทหรือผิดวัตถุประสงค์ในการใช้ยา การใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับสถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 แพลตฟอร์มที่ใช้ขายยาควรเป็นระบบที่ให้ปรึกษาเภสัชกร หรือแพทย์ก่อนจึงจะซื้อยาผ่านแพลตฟอร์มได้ อาจมีใบสั่งยา หรือรหัสให้ไปซื้อยาได้ และควรมีแพลตฟอร์มที่เฉพาะเจาะจงสำหรับการขายยาออนไลน์ และจัดระบบการให้บริการขายยาออนไลน์ ให้สามารถดำเนินการสอดคล้องกับ

สถานการณ์ปัจจุบันทั้งการระบาดของ COVID-19 และการซื้อขายออนไลน์ เป็นต้น

อภิปรายผล

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลมีความเข้าใจในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเภสัชกร ร้อยละ 60.90 ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการขายยาหรือมีอาชีพเกี่ยวกับยา ในขณะที่เป็นประชาชนทั่วไป ร้อยละ 30.94 ส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งเกิดจากที่มาของการประชาสัมพันธ์ในการส่ง google form เริ่มต้นผ่านกลุ่มไลน์ผู้ประกอบวิชาชีพพบว่า ในการตั้งคำถามการวิจัยไม่ได้ทวนสอบความเข้าใจของประชาชนว่าทราบหรือไม่ว่าผลิตภัณฑ์ใดเป็นยา จึงอาจส่งผลต่อการแปลผลเรื่องความรู้ทั่วไป ที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบันของกลุ่มประชาชนได้

เมื่อสำรวจความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบัน โดยการศึกษาพบว่าร้อยละ 84.39 เป็นผู้มีความรู้โดยทราบในข้อกำหนดเกี่ยวกับการขายยาแผนปัจจุบันที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้านจะต้องได้รับใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบันโดยมีสถานที่ขายยาและมีเภสัชกรอยู่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด การขายยาอันตรายและยาควบคุมพิเศษของร้านขายยาแผนปัจจุบันที่กำหนดให้เภสัชกรต้องมีหน้าที่ปฏิบัติในการควบคุมการส่งมอบยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ หรือยาตามใบสั่งยาของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบัน หรือผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ และในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่อนุญาตให้ร้านขายยาสามารถขายยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการที่ อย. จัดทำข่าวประชาสัมพันธ์เตือนประชาชนให้เลือกซื้อจากร้านขายยาที่มีหลักแหล่งน่าเชื่อถือ อย่าเสี่ยงซื้อจากสื่อออนไลน์ เพราะอาจได้ยาปลอมหรือไม่ได้คุณภาพ รวมไปถึงการจัดงานแถลงข่าวจับกุมผู้ขายยาออนไลน์

ร่วมกับตำรวจกองบังคับการปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค (บก.ปคบ.) อย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงมียังการรณรงค์ประชาชนเมื่อเข้าร้านยาให้ถามหาเภสัชกรอีกด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างเฉพาะที่เป็นประชาชนทั่วไป พบว่าประชาชนมีความรู้ทั่วไปที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายการขายยาแผนปัจจุบันในภาพรวมโดยตอบคำถามถูกต้องทั้ง 3 ข้อ เพียงร้อยละ 70.00 โดยประเด็นที่ปัจจุบันไม่มีกฎหมายที่อนุญาตให้ร้านขายยาสามารถขายยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้นั้น มีผู้ตอบถูกต้องร้อยละ 84.09 ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการที่พบเห็นบางแอปพลิเคชันที่ขายยาออนไลน์นั้นเป็นร้านขายยาที่ได้รับอนุญาตมีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และมีเภสัชกรให้คำแนะนำก่อนการขายยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์หรือการที่มีประกาศของสภาเภสัชกรรมในเรื่อง Telepharmacy จึงอาจทำให้เข้าใจได้ว่ากฎหมายในปัจจุบันสามารถกระทำได้

เมื่อศึกษาถึงพฤติกรรมทั่วไปในการเลือกซื้อสินค้าผ่านระบบบริการแพลตฟอร์มออนไลน์พบว่าร้อยละ 75.53 เคยซื้อ โดยกลุ่มช่วงอายุที่มีการซื้อสินค้าออนไลน์มากที่สุดคือช่วงอายุ 30-40 ปี แต่ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไปซื้อน้อยที่สุด และจากการสำรวจความนิยมในแพลตฟอร์มออนไลน์ที่มีการขายสินค้า พบว่าแพลตฟอร์ม Shopee เป็นที่นิยมมากที่สุด รองลงมาคือ Lazada และเลือกซื้อผ่าน Application ตามลำดับ ส่วนใหญ่จะเลือกใช้บริการของแพลตฟอร์มออนไลน์ ตั้งแต่ 2 แพลตฟอร์มขึ้นไป เนื่องจากแต่ละแพลตฟอร์มมีนโยบายในการขายสินค้าที่คล้ายคลึงกัน เช่น รูปแบบการสั่งซื้อ การชำระค่าสินค้า การรับประกันไม่พอใจยินดีคืนเงิน การจัดส่วนลด โปรโมชั่น ทำให้ผู้ซื้อสินค้าจึงไม่ยึดติดในการซื้อสินค้ากับแพลตฟอร์มเดียว ซึ่งผลการสำรวจนี้สอดคล้องกับรายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตประเทศไทยปี 2563 Thailand Internet User Behavior 2020 จัดทำโดยสำนักงานพัฒนา

ธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม¹¹

ซึ่งปัจจัยสำคัญในการพิจารณาเลือกซื้อสินค้าหรือการบริการผ่านระบบบริการแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ผู้ซื้อสินค้าออนไลน์ให้ความสำคัญมากที่สุดก่อนการตัดสินใจคือ ปัจจัยด้านราคาสินค้า/บริการที่พบมากที่สุดร้อยละ 81.15 รองลงมาคือความน่าเชื่อถือของร้านค้าออนไลน์หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ ส่วนปัจจัยที่มีผู้ตอบน้อยที่สุดคือปัจจัยด้านการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ที่พบเพียงร้อยละ 24.75 ซึ่งประเด็นนี้อาจเป็นเพราะผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีความรู้และเคยซื้อสินค้าในแพลตฟอร์มออนไลน์อยู่แล้ว ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับเรื่องราคาสินค้า/บริการ มากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของ จุฑารัตน์ เกียรติศิริสม¹² ที่พบว่าปัจจัยด้านความปลอดภัยและความน่าเชื่อถือ มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านทางแอปพลิเคชันออนไลน์มากกว่าปัจจัยด้านราคา

สถานการณ์การสั่งซื้อยาผ่านระบบแพลตฟอร์มออนไลน์ หรือทางแอปพลิเคชันต่าง ๆ ประมาณ 3 ใน 4 ของผู้ตอบแบบสอบถามไม่เคยซื้อยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ สำหรับมุมมองความคิดเห็นผลกระทบในด้านบวกหากร้านขายยาให้บริการขายยาออนไลน์ได้ พบว่าเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทาง และทำให้ประชาชนเข้าถึงยาได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น แต่ประเด็นผลกระทบด้านลบที่น้อยที่สุด คือ ทำให้ผู้ลักลอบขายยาออนไลน์ที่ผิดกฎหมายลดจำนวนลง สำหรับมุมมองต่อผลกระทบในด้านลบหากร้านขายยาให้บริการขายยาออนไลน์ได้ พบว่าการเพิ่มความเสี่ยงต่อการนำไปใช้ในทางที่ผิดส่งผลกระทบต่อด้านลบมากที่สุด รองลงมาคือเกิดการใช้ยาที่พรั่วเพื่อกินความจำเป็น และเกิดปัญหาการใช้ยาที่ไม่สมเหตุผล โดยผลกระทบด้านลบที่น้อยที่สุด คือการเกิดผลกระทบต่อการเกิดเชื้อดื้อยา ซึ่งสอดคล้องกับบทความของ Deepika และคณะ¹³ เกี่ยวกับสถานการณ์ของ E-pharmacies ในอินเดีย

ปี 2020 ที่กล่าวถึงผลกระทบด้านบวกที่ช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย แต่ขณะเดียวกันยังคงพบปัญหาซึ่งเป็นผลกระทบด้านลบในเรื่องของการเข้าถึงยาที่ง่ายเกินไป ทำให้เกิดการใช้อย่างไม่เหมาะสม ไม่สมเหตุผล หรือใช้ยาผิดวัตถุประสงค์

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าในสถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นยุคการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 และสอดคล้องกับยุควิถีชีวิตใหม่ ผู้คนมีพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าผ่านช่องทางที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยเพิ่มความนิยมในการซื้อสินค้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีความเห็นชอบต่อการปรับแก้ไขกฎหมายให้ร้านขายยาสามารถให้บริการขายยาออนไลน์ได้ แต่ต้องจัดให้มีระบบตรวจสอบ ควบคุม กำกับ เพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพ เนื่องจากเห็นว่าการที่อนุญาตให้ขายยาออนไลน์ได้ ภายใต้การควบคุมกำกับ ดูแลอย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบหรือยืนยันตัวตนได้ จะช่วยประชาชนได้มีทางเลือกที่ปลอดภัยกว่าการซื้อจากแหล่งขายทางออนไลน์ที่ผิดกฎหมายเถกเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อศึกษาระดับความจำเป็นของการกำหนดหลักเกณฑ์ หรือเงื่อนไข เพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพของไทย ว่ามีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด หากอนุญาตให้ร้านขายยาบริการขายยาออนไลน์ได้ พบว่าหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่าจำเป็นมากที่สุดคือการกำหนดกรอบรายการยาที่ไม่อนุญาตให้บริการขายยาออนไลน์ เช่น กลุ่มวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ยาเสพติดให้โทษ ยาควบคุมพิเศษ หรือยาอันตรายบางประเภท ซึ่งสอดคล้องกับการควบคุมของต่างประเทศเช่นกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มยาที่ก่อให้เกิดปัญหาการนำไปใช้ในทางที่ผิด หรืออาจนำไปใช้ในการก่ออาชญากรรมได้ ส่วนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่มีความจำเป็นให้น้อยที่สุด คือ การกำหนดขอบเขตพื้นที่การให้บริการขายยาออนไลน์ เฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในรัศมีการเดินทางไม่เกิน 10 กิโลเมตร เพื่อรักษา

คุณภาพของยาในระหว่างการเดินทาง ซึ่งประเด็นนี้มีผู้ตอบแบบสอบถามให้ความเห็นว่าในพื้นที่ที่การจราจรไม่ติดขัด ใช้เวลาเดินทางไม่นาน ดังนั้นระยะทางจึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการจัดส่งยา

สรุปผล

ความคิดเห็นและมุมมองของบุคลากรทางด้านสาธารณสุขและประชาชนทั่วไปที่มีต่อการให้บริการด้านสุขภาพของร้านขายยาแผนปัจจุบันในรูปแบบการให้บริการและขายยาผ่านแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์ ประมาณ 2 ใน 3 โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประชาชนทั่วไปที่เห็นด้วยถึง 3 ใน 4 ต่อการที่จะให้ขายยาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ โดยต้องมีการอนุญาตและการควบคุม กำกับ และจัดทำหลักเกณฑ์ เงื่อนไขเพื่อการป้องกันผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้น รวมไปถึงการจัดระบบตรวจสอบการยืนยันตัวตนและการปฏิบัติหน้าที่ของเภสัชกรหรือแพลตฟอร์มที่ใช้ ควรออกแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อให้มั่นใจว่าผู้บริโภคจะได้รับความปลอดภัยจากการใช้ยา

ข้อเสนอแนะ

เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัย หากมีการปรับแก้ไขกฎหมายให้ร้านขายยาที่ได้รับอนุญาตสามารถบริการขายยาออนไลน์ได้ เพื่อให้สอดคล้องกับยุควิถีชีวิตใหม่ มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ด้านกฎหมาย ปัจจุบันกฎหมายที่ควบคุมกำกับการขายยาของร้านขายยาในประเทศไทย ได้แก่ (1) พ.ร.บ.ยา พ.ศ. 2510 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม⁵ ที่บัญญัติให้การขายยาต้องมีใบอนุญาต และดำเนินการขายตามที่กฎหมายกำหนด (2) พ.ร.บ.วิชาชีพเภสัชกรรม พ.ศ. 2537 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม¹⁴ ได้วางกรอบของจรรยาบรรณเภสัชกร และมาตรฐานของการประกอบวิชาชีพไว้ ซึ่งทั้ง 2 องค์กรประกอบนี้เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาพิจารณาดำเนินการควบคู่กัน เพื่อให้การควบคุมกำกับการขายยาออนไลน์เป็นไป

อย่างมีประสิทธิภาพ และนำมาใช้ประกอบการออกหลักเกณฑ์ เงื่อนไขในการขยายขอบเขตการอนุญาตช่องทางการขายออนไลน์เพิ่มเติมจากการอนุญาตขยายยาแผนปัจจุบันเดิมที่ได้รับอนุญาตซึ่งมีสถานที่ขายยาเป็นหลักแหล่ง มีเภสัชกรเป็นผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการตลอดระยะเวลาเปิดทำการ ซึ่งต้องดำเนินการควบคู่กับการได้รับอนุญาตโฆษณาขายยาทางแพลตฟอร์มออนไลน์ด้วย

2. ด้านการปฏิบัติของร้านยาและระบบสุขภาพ ต้องจัดให้มีระบบการลงทะเบียนทั้งผู้ซื้อยาและผู้รับอนุญาตขยายยา ควรใช้แพลตฟอร์มที่เฉพาะเจาะจงหรือได้รับการรับรองความน่าเชื่อถือโดยหน่วยงานรัฐ มีระบบที่ง่ายต่อการการติดตาม ตรวจสอบการขาย และการปฏิบัติหน้าที่ของเภสัชกรได้ตลอดเวลาเปิดทำการตามใบอนุญาต ส่วนนอกเวลาทำการแพลตฟอร์มที่ใช้เป็นช่องทางการขายออนไลน์ ต้องขึ้นสถานะให้ประชาชนทราบช่วงเวลาที่ร้านขายยาปิดทำการด้วย ทั้งนี้เพื่อลดผลกระทบเชิงลบต่อระบบสุขภาพ จำเป็นต้องวางหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขในการพิจารณาอนุญาตขยายยาออนไลน์ และกำหนดให้สภาวิชาชีพเภสัชกรรม หรือสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เข้ามามีบทบาทและร่วมตรวจสอบ หรือให้การรับรองด้วยการให้โลโก้หรือสัญลักษณ์รับรอง

3. ด้านผู้บริโภค จะต้องได้รับการบริหารจัดการด้านเภสัชกรรมที่ได้มาตรฐานเป็นไปตามประกาศสภาเภสัชกรรมที่ 56/2563 เรื่อง การกำหนดมาตรฐานและขั้นตอนการให้บริการเภสัชกรรมทางไกล (Telepharmacy)¹⁵ ซึ่งมีการวางมาตรฐานการให้บริการเภสัชกรรมทางไกลไว้ เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับความปลอดภัยจากการใช้ยา โดยใช้ไกลจากเครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค ในการร่วมตรวจสอบ และแจ้งเบาะแสให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ทั้งสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เพื่อดำเนินการปราบปรามผู้กระทำความผิด ซึ่งหากพบผู้รับอนุญาตขยายยาแผนปัจจุบันกระทำความผิดจากที่กฎหมายกำหนด นอกจากได้รับ

โทษทางอาญาแล้ว ต้องได้รับโทษทางปกครองทั้งการพักใช้ใบอนุญาตขยายยาแผนปัจจุบันและการพักใช้ใบประกอบวิชาชีพของเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการด้วย

เอกสารอ้างอิง

1. รัชดา โตอนันต์, ธนศักดิ์ ประเสริฐสาร. โควิด-19 โครนาไวรัส สงครามที่มองไม่เห็น. วารสารอาหารและยา 2563;27(2):4-12
2. สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. ข่าวประชาสัมพันธ์: ETDA เผยมูลค่า e-Commerce ไทย ปี 62 คาดพุ่ง 4.02 ล้านล้านบาท [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์; 2563 [เข้าถึงเมื่อ 16 ก.ย. 2564]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.etda.or.th/th/https/www-etda-or-th/th/newsevents/pr/Value-of-e-Commerce-Survey-in-Thailand-2019.aspx>
3. ประกาย หมายมั่น. การสำรวจการขายยาผ่านเว็บไซต์ขายสินค้าซึ่งเป็นที่ยอมรับในประเทศไทย. วารสารเภสัชกรรมไทย 2561;11(2):368-377.
4. สรุปผลการดำเนินคดีการโฆษณาขายยาทางสื่อออนไลน์ (ข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2563 จนถึง 30 เมษายน 2564). นนทบุรี: ศูนย์จัดการเรื่องร้องเรียนและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ (ศรป.) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา; 2564.
5. กองส่งเสริมงานคุ้มครองผู้บริโภคในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น. รวมพระราชบัญญัติที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. กรุงเทพฯ: หกหนึ่งเจ็ด; 2562.
6. พนิดนาถ คำนุ้ย. การโฆษณาขายยาออนไลน์ที่ผิดกฎหมายและมาตรการดำเนินการ. วารสารอาหารและยา 2562;26(3):41-52.
7. Schultz B. Online pharmacy regulation: how the Ryan Haight online pharmacy consumer protection act can help solve an international problem. San Diego International Law Journal [Internet]. 2015 [cited 2021 Apr 13]; 16(2):

- 381-415. Available from: <https://digital.sandiego.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1033&context=ilj>
8. Alwon BM. A detailed analysis of online pharmacy characteristics to inform safe usage by patients. *International Journal of Clinical Pharmacy* [internet]. 2015 [cited 2021 April 13]; 37 (1): 148-158. Available from: <https://ueaeprints.uea.ac.uk/id/eprint/51755/1> On_line_pharmacy_research_10.1007_s11096_014_0056_1.pdf
9. Yamane T. *Statistics: an Introductory analysis*. 2nd ed. New York: Harper and Row; 1967.
10. Likert RA. *New patterns of management*. New York: McGraw-Hill Book; 1961.
11. สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. ข่าวประชาสัมพันธ์: ETDA เผยผลสำรวจ IUB 63 คนไทยใช้เน็ตยังไม่ไหวเกินครึ่งวัน โควิด-19 มีส่วน [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์; 2564 [เข้าถึงเมื่อ 16 ก.ย. 2564]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.etda.or.th/th/newsevents/pr-news/ETDA-released-IUB-2020.aspx>
12. จุฑารัตน์ เกียรติศิริสมิ. ปัจจัยที่มีผลต่อการซื้อสินค้าผ่านทางแอปพลิเคชันออนไลน์ของผู้บริโภค ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล [ปริญญาโท]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2558.
13. Deepika, et al. Status of e-pharmacy in India: a review. *Plant Archives* [Internet]. 2020 [cited 2021, Apr 13]; 20(1):3763-3767. Available from: http://www.plantarchives.org/SPECIAL%20ISSUE%2020-1/231__3763-3767_.pdf
14. พระราชบัญญัติวิชาชีพเภสัชกรรม พ.ศ. 2537. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 111, ตอนที่ 28 ก (ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2537).
15. สภาเภสัชกรรม. ประกาศสภาเภสัชกรรม ที่ 56/2563 เรื่อง การกำหนดมาตรฐานและขั้นตอนการให้บริการเภสัชกรรมทางไกล (Telepharmacy). (ลงวันที่ 2 มิถุนายน 2563).